

ГРИГОРЕНКО Д. А.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 340.15.(477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИВАТНОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ ПРИ ПЕРЕХОДІ ДО НЕП (1921-1924 РР.)

Стаття присвячена правовому регулюванню оподаткування приватно-торгівельної діяльності у 1921–1924 рр. в Україні. Досліджується система податків та зборів, що мали платити приватні торговці. Визначається відповідальність за порушення податкових зобов'язань.

Ключові слова: НЕП, податок, оподаткування, приватна торгівля.

Статья посвящена законодательному регулированию налогообложения частно-торговой деятельности в 1921–1924 гг. в Украине. Исследуется система налогов и сборов, подлежащих уплате частными торговцами. Описывается ответственность за нарушение налоговых обязательств.

Ключевые слова: НЭП, налог, налогообложение, частная торговля.

The article is devoted to legislative regulation of taxation of private trading in 1921–1924 years in Ukraine. The system of taxes and levies payable by private traders are studied. The responsibility for tax breaks is described.

Key words: NEP, tax, taxation, private trade.

Вступ. Реформування внутрішньої економічної політики України відбувається в умовах значної соціально-економічної кризи. Податковий кодекс України, датований 2010 роком, викликав до життя різноманітні суспільні та наукові дискусії. Постійні зміни у податковому законодавстві порушують не тільки принцип правової визначеності, а й викликають серйозне занепокоєння у суб'єктів господарювання, які сприймають це як ризик посилення фіскального тиску на їхню діяльність. Розпочата децентралізація, збільшення повноважень органів місцевого самоврядування, міжнародні зобов'язання України також впливають на зміни у нормах оподаткування приватного капіталу. У зв'язку з цим значний інтерес становить період нової економічної політики, коли радянське керівництво, після громадянської війни, «військового комунізму» реанімувало торгівлю, надало свободи приватному капіталу та підприємництву, але при цьому дуже активно використовувало оподаткування у боротьбі з ним.

Ця стаття присвячена законодавчому регулюванню оподаткування приватної торгівлі у 1921–1924 рр. в Україні. У цей період мета оподаткування приватника мала подвійний характер. З одного боку, відновлення вільного ринку партійне керівництво сприйняло як основу зародження нових заможних прошарків населення. Для робітничо-селянської держави було б недопустимо не оподатковувати цих нових заможних людей на свою користь заради утримання державного апарату [1, с. 97]. З іншого боку, державний фісक дозволяв утримувати приватну торгівлю у визначених для неї рамках. На думку А.В. Шуршикової, саме податкове законодавство за умови змішаної економіки перетворювалося

на гнучкий регулятор, який спрямовував приватний капітал туди, де легше за все контролювався [2, с. 40].

На теперішній час проблема оподаткування у роки нової економічної політики частково описана у працях сучасних українських та зарубіжних дослідників. За останнє десятиріччя з'явилися узагальнюючі праці таких науковців, як М.М. Швердін, О.В. Мільшин, І.В. Сиботина. Окремі питання оподаткування деяких видів господарської діяльності розглянуті у дослідженнях таких учених, як С.А. Черниченко, Д.А. Григоренко, Л.Н. Зикова, С.А. Черноморць. Однак думки усіх вище зазначених учених збігаються у думці, що саме податкова політика була головним регулятором у відносинах влади з приватним капіталом, зокрема торгівлею.

Постановка завдання. Ця стаття покликана необхідністю з'ясувати весь комплекс податків та зборів, що підлягали стягненню на користь радянської держави з приватної торгівлі при переході до нової економічної політики.

Результати дослідження. Головним елементом витіснення приватної торгівлі, пов'язаним із впливом держави, протягом непу була податкова політика, яка мала під собою найширші законодавчі основи. Основним для приватної торгівлі у період з 1921 по 1924 роки було пряме промислове оподаткування, на основі чого держава регулювала ступінь його свободи. Першими за часом уведення обов'язковими платежами були: патентний збір і податок із прибутку [3]. Розмір патентного збору встановлювався залежно від виду торгівлі, місця її здійснення, а податок на прибуток залежав від отриманого тримісячного прибутку. Отримання патентного збору й податку з прибутку було зафіксовано спільною постановою ВУЦВК і РНК УСРР «Про промисловий податок» від 26.08.1921 р. Постанова визначила коло торгових підприємств, зобов'язаних сплачувати промисловий податок. Він підлягав сплаті з не націоналізованих торгових підприємств та особистих промислів, які велися з метою отримання прибутку. Податок складався з двох платежів: патентного й зрівняльного. Патентний збір визначався залежно до величини приватного підприємства й потребував лише сплати вартості патенту на право відкриття торгівлі. При зовнішній простоті відкриття торгівлі на практиці отримання патенту було доволі складним. Показовий приклад Харківської губернії, де особи, які бажали отримати патент, зіштовхувалися з бездіяльністю органів влади. Так, станом на листопад 1921 р., відділи управління виконкомів – відповідальні структури за видачу дозволів на торгівлю – не розглянули жодної заяви на видачу торгового патенту і, відповідно, патентний збір не сплачувався. Створювалася ситуація, коли «торгували всі, кому не заманеться», а бюджет недоотримував декілька мільйонів карбованців, що за умови економічної кризи було недопустимо [4]. Торгові підприємства залежно від їхньої величини поділялися на три розряди. Зарахування підприємства до одного з них впливало на ставку патентного збору. Розмір зрівняльного збору залежав від суми щомісячного обігу кожного підприємства і становив 3 відсотки від цього обігу [5]. Ця перша спроба оподаткування не визначила відмінностей щодо ваги оподаткування залежно від форми власності торгового підприємства.

Стрімкий розвиток форм приватної торгової діяльності потребував удосконалення норм промислового оподаткування. Постановою ВУЦВК «Про промислове оподаткування» від 15.03.1922 р. вводилися нові ставки промислового податку [6]. Лише тепер, відповідно до постанови ВУЦВК «Про розряди торгових підприємств» від 08.03.1922 р., торгові підприємства поділялися на п'ять розрядів, якими й надалі визначалася ставка патентного збору [7]. Сам же збір отримувався на півріччя наперед, але, як виключення, була передбачена можливість оплати за 3 або 1 місяць наперед (ст. 5). Правильно обраний патент і оплачений патентний збір забезпечували право безперешкодного здійснення торгівлі, на яку обрано патент, на весь час терміну останнього. Зрівнювальний збір продовжував нараховуватися на підставі щомісячного обігу кожного підприємства й отримувався з торгівлі 2-5 розрядів (ст. 7). Не вдалося уникнути промислового оподаткування навіть торговим промислам, які здійснювалися одноосібно, без допомоги найманих працівників і членів родини. Це підтверджує бажання радянської влади обкласти оподаткуванням усіх, хто займається торгівлею, без винятку.

Наступна реформа промислового оподаткування, яка була наслідком постанови ВУЦВК від 14.02.1923 р., ще більше поглибила диференціювання щодо оподаткування торгових підприємств [8]. Вона встановлювала розмір зрівнювального збору залежно від категорії закладу й надавала значні переваги державним і кооперативним підприємствам перед приватними. Відмінною рисою даного положення було створення розкладів: одного, яким дозволялося (фактично обмежувалося) коло товарів, дозволеними торгувати за патентом першого розряду, другого – яким заборонялося торгувати перерахованими товарами, оскільки торгівля вимагала отримання патенту не нижче третього розряду. Створення розкладів призвело до того, що ряд підприємств, які за зовнішніми ознаками встановлених розкладом розрядів могли отримувати патенти нижчих розрядів, реально повинні були отримувати патенти більш високого розряду. Оскільки торгівля перших двох розрядів була майже торгівлею приватною, то об'єктивно встановлення розкладів призвело до підвищення оподаткування патентним збором приватних підприємств. Отже, приватні підприємства були вперше виділені в окрему групу, яка підлягала оподаткуванню на особливих умовах.

У 1924 р. РНК СРСР вирішила стимулювати зростання товарообігу шляхом зниження ставок зрівнювального збору. НКФ УСРР отримав право на зниження ставок зрівнювального збору для тих торгових підприємств, які збільшували свій обіг з продажу товару за півріччя понад 25% (ст. 3) [9]. У цілому промислова податкова політика мала класовий характер щодо приватної торгівлі [10, с. 142]. Якщо податкові пільги для державної та кооперативної торгівлі були звичним явищем, то для приватних крамарів вони застосовувалися в особливих випадках. НКФ СРСР звільнив від отримання промислового патенту:

- 1) торгівлю за першим розрядом на ярмарках, тривалістю не більше 3 днів;
- 2) продаж виробів власного сільського промислу поза базарів та ринків без утримання торгових закладів і без оренди простієних місць для продажу;
- 3) випадковий продаж зі своїх квартир речей домашнього вжитку, що були у використанні [11, с. 121].

На підставі постанови ВУЦВК і РНК УСРР від 31.03.1924 р. право на отримання безкоштовного промислового патенту для здійснення торгівлі за 1 і 2 розрядами мали інваліди всіх груп, за якими визнано право на соціальне забезпечення (ст. 11) [12]. Наступною поступкою щодо оподаткування торгівлі було надання пільг вуличним крамарям. Від сплати патентного збору звільнялися підприємства першого розряду, які здійснювали торгівлю одноосібну, з рук, лотків, мішків та кошиків, вуличну (але не ринкову). Але при цьому вони були зобов'язані сплатити промисловий податок по першому розряду особистих промислових занять, які були суттєво нижчі [11, с. 124].

VII Всеукраїнський з'їзд рад (грудень 1922 р.) закликав ВУЦВК та РНК УСРР запровадити систему прибутково-майнового оподаткування приватної торгівлі [13, с. 73]. Ці рекомендації знайшли своє відображення у постанові ВУЦВК від 03.01.1923 р., якою запроваджувався прибутково-майновий податок [14]. Він збирався з городян за участь у торгових підприємствах як власників, володарів, співволодарів, орендарів, пайовиків і взагалі за заняття торгівлею, підрядами, поставками, посередництвом тощо. Під прибутком розумілася сума, отримана у грошовій або натуральній формі, яка для покриття витрат на торгову діяльність могла бути використана особою в особистих цілях, обернена у майно, спрямована на розширення підприємства. Розмір податку залежав від прибутку городянина. Якщо приватний крамар сплачував податок за півріччя, то державні й кооперативні підприємства – раз на рік, що створювало для них можливість більш тривалого використання в обігові тієї частки прибутку, яка підлягала податковому вилученню [2, с. 44]. Кожен крамар-платник податків подавав до спеціальних прибутково-майнових податкових комісій декларацію про свій прибуток. У додаток до цієї декларації від нього могли вимагати письмові пояснення й документальні дані (витратно-прибуткові, конторські книги) про його торгову діяльність. Право встановлювати додаткові надбавки до основної ставки прибуткового податку отримали місцеві ради. Саме на приватних крамарів припадала сплата 25% такої надбавки, оскільки до 1925 року для державних та кооперативних підприємств такої надбавки не існувало.

Важким фінансовим тягарем для приватної торгівлі стала система обов'язкового розміщення вигрешних позик, яка запроваджувалася державою. РНК УСРР 04.09.1923 р. видає постанову «Про примусове розміщення державної 6-відсоткової вигрешної позики серед заможних прошарків населення» [15]. Відповідно до постанови, всі приватні крамарі одночасно зі сплатою прибутково-майнового податку і придбанням промислового патенту зобов'язані були придбати у касі Наркомфіну облігації цієї позики. Кількість же викуплених крамарем 5-карбованцевих облігацій залежала від розряду торгового підприємства. Купувати такі облігації приватник повинен був двічі – при отриманні промислового патенту і при сплаті прибуткового податку. Облігації, які видавалися у цьому випадку, позначалися позначкою фінансового органу, що вони не підлягають прийому у заклад і не можуть котуватися на біржі. Декретом РНК СРСР від 18.09.1923 р. ці ж правила були встановлені для примусового розміщення позики серед приватних підрядників, постачальників та комісіонерів підприємств і закладів усіх форм власності. Таким чином, облігації вигрешної держпозики лягали мертвим вантажем на плечі приватника і створювали додатковий фіскальний тиск на нього.

Наступ на приватний капітал у торгівлі посилювався після проведення реформи прибуткового оподаткування: ЦВК СРСР 29.10.1924 р. прийняв нове Положення про державний прибутковий податок [16]. Одну з категорій, яка підлягала цьому оподаткуванню, становили особи, що отримували прибуток від володіння торговими підприємствами, будівлями, капіталами, а також від інших нетрудових джерел прибутку. Ставки податку суттєво зросли і ставилися у залежності від розряду торгового підприємства й поясу місцевості, де здійснювалася торгівля. Базою оподаткування виступала сукупність прибутків, отриманих від торгової діяльності за попереднє півріччя. Прагнення влади взяти під контроль грошовий обіг приватної торгівлі виявилось у введенні зобов'язань та відповідальності за їхнє невиконання для крамарів. Так, платник, який отримував прибуток понад допустимий для його розряду та поясу, був зобов'язаний у певний термін надати в органи НКФ свою точну податкову декларацію щодо суми отриманих у минулому півріччі прибутків. За неподання або несвоечасне подання декларації органам НКФ, губернські і/або повітові податкові комісії могли накладати штраф не вище 200 карбованців. Подання декларацій, в яких містилися заздалегідь неправдиві відомості, каралося за відповідними статтями кримінальних кодексів союзних республік. На думку С.А. Черниченка, реалізація нового положення про прибутковий податок змусила багатьох крамарів приховувати прибутки або переїздити в іншу місцевість. З цього ж приводу значна кількість дрібних крамарів збанкрутіла й самоліквідувалася [17, с. 31].

Крім двох найсуттєвіших вищезазначених обов'язкових платежів, приватна торгівля обкладалася ще кількома загальнодержавними податками й десятками місцевих. Так, постановою РНК УСРР від 17.03.1922 р. запроваджувався спеціальний внесок на користь культурно-просвітницьких закладів, які обслуговували робітників, службовців (членів їхніх родин) торгових підприємств [18]. Відповідно платниками такого збору стали всі торгові підприємства незалежно від форми власності. Розмір збору становив від 5 до 10% зі всієї суми заробітної платні, яку сплачувало підприємство. Закономірно, що ці кошти збиралися тільки з тих підприємств, які використовували найману працю. Індивідуальна торгова діяльність або із залученням членів родини цим податком не обкладалася.

Починаючи з 1921 року, оподаткування приватної торгівлі стало використовуватися для боротьби з наслідками голоду. Кількома урядовими документами були визначені певні ставки податків, які підлягали оплаті торговими підприємствами на користь голодуючих. Постанова ВУЦВК від 13.09.1921 р. визначила, що розмір податку на користь голодуючих становить 10% вартості торгового посвідчення плюс 5% суми, необхідної для сплати зрівняльного збору з кожного підприємства торгівлі [19]. Через рік розмір збору змінився і склав: 10% патентного збору плюс 1% з обігу, встановленого для отримання зрівняльного збору. У 1923 році норми оподаткування знову були переглянуті: на фоні збільшення ставок податку відбувалося розширення переліку торгової діяльності, яка підпадала під його сплату [20].

VII Всеукраїнський з'їзд рад дав наказ РНК УСРР «звернути особливу увагу на необхідність посиленого обкладання обігу та прибутків приватного торгового апарату особливо у сфері предметів розкоші» [13, с. 74]. Рекомендації з'їзду знайшли своє відображення у постанові ВУЦВК від 15.03.1922 р., якою визначався перелік товарів – предметів розкоші («Таблиця 1. Предмети розкоші») і розмір додаткового патентного збору залежно від розряду торгового підприємства [21]. Такі підприємства, у тому числі кофейні та ресторани, віднесені до 4 і 5 розрядів, які продавали предмети, зазначені у п. 9 групи «А», п. 14 групи «Б», зобов'язані були сплачувати додатковий патентний збір у процентах від місцевої основної ціни патенту для торгових підприємств 3 розряду. Підприємства 1, 2 і 3 розрядів сплачували 100% такої вартості, 4 розряду – 150%, а 5 розряду – 250%. Зрівнювальний збір залежав від предметів розкоші, які продавало підприємство. При продажі товарів групи «А» зрівнювальний збір становив 6% з обігу, а при продажі товарів групи «Б» – 12%. Додатковий патентний збір за сплату зрівнювального збору не зараховувався. Крім того, постановою ВУЦВК від 10.05.1922 р. було введено додаткове оподаткування для надання допомоги голодуючим з підприємств, які торгують предметами розкоші у розмірі: 50% вартості основних патентів, які вибираються цими підприємствами, плюс 2% з обігу або зверх зрівнювального збору [22].

Широке застосування отримала практика встановлення патентних зборів за право торгівлі певними товарами. Такий збір сплачувався незалежно від промислового податку й інших зборів на право торгівлі [23; 24; 25].

Крім відрхувань до державної казни, крамарі були зобов'язані вносити податки і збори до місцевих бюджетів. Постановою ВУЦВК «Про місцевий бюджет» від 16.08.1922 р. місцеві виконкоми отримували широкі повноваження щодо встановлення додаткових податків і зборів на різні види й форми торгової діяльності [26]. Нижче будуть наведені всі податки та збори, які встановлювалися місцевими виконкомом і підлягали сплаті при здійсненні торгівлі:

– за використання приміщення для торгівлі – не вище 5 процентів валового прибутку або одного процента вартості такого приміщення на рік;

– за право рухомої торгівлі, вилученої з оподаткування державним промисловим податком, – разовий збір у розмірах за день: а) для розносного продажу з ручних лотків, кошиків, з посуду або з рук – не більше 2 процентів від ціни піврічного патенту на торгівлі підприємства першого розряду у даній місцевості; б) для розвізної торгівлі (з возів, бричок тощо) – не більше двох відсотків від ціни піврічного патенту на торгівлі підприємства другого розряду у даній місцевості;

– за здійснення торгівлі у вигляді закладів для споживання на місці наїдків та напоїв у розмірі півріччя: а) не більше ста відсотків від ціни патенту як основного, так і додаткового на право торгівлі предметами розкоші; б) не більше 50 відсотків загальної суми зрівнювального збору з них; за відвідування кафе, паштетних тощо після 7 години вечора: а) у закладах з музикою – 20% з суми поданого рахунка; б) у закладах без музики – 10% поданого рахунка;

– за торгівлю алкоголем і тютюновими виробами у розмірі – 100% ціни патенту;

– за здійснення торгівлі у вигляді перевізних підприємств: а) не більше 400 крб. за 6 місяців з ручного візка або саней; б) не більше 600 крб. за 6 місяців з кожного човна або ялика; в) не більше 1 тис. карбованців за 6 місяців з кожного порома або вантажного човна; г) не більше 1 тис. карбованців за 6 місяців з кожного коня, що працює на вивозі;

– за використання виїзних екіпажів для торгівлі – у розмірі 2 тис. карбованців за 6 місяців за кожен екіпаж;

– за продаж худоби у розмірі – не більше 400 крб. з голови великої рогатої худоби і 100 крб. – з голови дрібної рогатої худоби [7].

Окремо визначалися ставки збору на рекламу торгових підприємств. Збір з плакатів і афіш, світлових реклам і вітрин становив:

а) з плакатів і афіш – не більше 1 крб. за кв. вершок з кожної тисячі екземплярів;

б) зі світлових реклам – не більше двадцяти карбованців за кв. вершок;

в) з вітрин у вікнах – не більше 500 карбованців з вітрин за 6 місяців.

Місцеві органи влади, отримавши право встановлювати податки і збори, намагалися «дообкласти» приватника, що призвело до скорочення кількості приватних торгових підприємств, тобто скорочення торгівлі. Комвнторг у зв'язку з цим пояснював РНК УСРР, що скорочення спостерігалось по всій Україні й торкнулося лише торгівлі по 1 та 2 розрядах. Першою і головною причиною такого скорочення стало високе оподаткування приватної торгівлі всілякого роду державними податками й місцевими зборами [27, с. 144].

Зі скасуванням видачі відділами управлінь виконкомів дозвільних свідоцтв на право торгівлі зростає роль Наркомфіну щодо її врегулювання. Право торгувати ставиться у залежність від сплати всіх податків і зборів. Базовий документ для всіх крамарів у роки непу – «Інструкція про торгівлю» – покладав нагляд за правильністю вибирання патентів (і вибирання взагалі) виключно на агентів НКФ та його місцевих органів [28]. Це було обумовлено вимогою фінвідділів передати їм врегулювання вільної торгівлі [29]. На випадок виявлення фінансовим інспектором торгового підприємства, яке здійснювало торгівлю без патенту, складався протокол з накладанням штрафу у розмірі до п'ятикратної вартості патенту, який підлягав вибірці. Такому підприємству вносилося попередження з вимогою вибрати й оплатити відповідний патент у призначений термін. На випадок невиконання даної вимоги торгове підприємство могло бути закрито, а його власник підпадав під карну відповідальність. Виявлення рухомої безпатентної торгівлі, крім накладання штрафу, означало ще й арешт виявленого у крамаря товару. Несвочасне отримання патенту на заняття торговою діяльніс-

Таблиця 1

**«Предмети розкоші», відповідно до постанови ВУЦВК
«Щодо промислового оподаткування виробництва предметів розкоші
та торгівлі ними» від 15.03.1922 р.**

Група	Найменування товару
Перша «А»	1) вироби з дорогоцінних металів і каміння;
	2) вироби зі шкіри і фабри: скрині, валізи, несесери, портфелі, дамські сумки, сідла, міська упряж;
	3) феєрверки та фотографічні апарати;
	4) килими (крім повстяних і конопляних);
	5) драпірування (крім паперових);
	6) шовкові, оксамитові, напівшовкові, закордонні вовняні і лляні матерії, всякі нові вироби з них;
	7) хутро, вироби з нього (крім заячого, вовчого і овчини);
	8) шеврове, замшеве, лайкове, сап'янове взуття; лайкові, лосині, хутряні рукавиці;
	9) гастрономічні товари: ікра, балик, сьомга, стерлядь, осетрина, сизи, дичина, закордонні сири, овочі, соя, сардини, омари, паштети, несезонні овочі і т.п., сигари, закордонні тютюн і цигарки.
Друга «Б»	10) художні речі з порцеляни, кришталю, каменів, бронзи, шкіри та ін.;
	• статуї, картини, написані від руки, гравюри, художні вироби, антикварні речі, меблі і т. п.
	• дзеркала розміром більше ніж 48 кв. вершків;
	11) ошатні виїзні екіпажі, автомобілі та приладдя до них;
	12) дамські капелюхи з пір'ям та іншими прикрасами, закордонні чоловічі капелюхи;
	13) тонкі мережива, тюль, блонди, прошивки по батисту, інші обробки для суконь, шовковий і фільдекосовий трикотаж, білизна з тонкого полотна і батисту, корсети, модні дамські наряди;
	14) живі квіти та декоративні рослини;
15) кондитерські вироби (крім карамелі);	
16) парфумерія, косметика, дамські зачіски.	

тю загрозувало крамареві штрафом у розмірі до трикратної вартості несвоєчасно вибраного патенту. За порушення правил щодо вивішування патенту на видному місці у торгових підприємствах або не надання патенту органам фінансового нагляду за їхньою вимогою також накладався штраф.

Державою було розроблено ефективний механізм стягнення грошових податків і зборів, які підлягали сплаті крамарями [30]. По завершенню граничного терміну сплати несплачений податок або збір перераховувався у недостачу, на яку нараховувалася пеня (ст. 4). Її сплата досягалася шляхом повернення стягнення на грошові засоби крамаря-боржника, а також опису, арешту й наступної реалізації його майна. Законодавство про стягнення з крамарів податків і зборів характеризується жорсткістю щодо боржника і прагненням досягати повної сплати всіх податків і зборів при здійсненні торгівлі.

Висновки. Ми бачимо, що приватна торгівля уже на початку свого становлення була обкладена багатьма різноманітними податками і зборами. За їхньою допомогою влада намагалася поставити під свій контроль приватну торгівлю, що вирвалася на волю. На думку радянського законодавця, визначення фіксованих ставок податків і зборів мало б стати стимулом для їхньої сплати. Але приватний крамар не був упевнений в наявному режимові, щоб платити всі податки, яких на початку непу нараховувалося не менше 10, намагаючись вести подвійну бухгалтерію або приховувати частину прибутку й майна (табл. 1).

Список використаних джерел:

1. Туманов. Финансовая политика: докл. Шостий Всеукраїнський з'їзд Рад: стеногр. відчит (з 5 дод.). Харків, 1921. С. 94–102. (Бюллетень, № 5).
2. Шуршикова А.В. Частная торговля в годы нэпа (на материалах Нижегородской и Вятской губерний): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. Федер. агентство по образованию, Гос. образоват. учреждение высш. проф. образования «Нижегород. гос. пед. ун-т» / науч. рук. В.Д. Федоров. Н. Новгород, 2006. 234 с.
3. О налогах и сборах, взимаемых в пользу городских советов с торговли и промыслов: постановление СНК УССР от 14 июня 1921 г. Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. 1921. № 11. Ст. 300.
4. Телеграмма Харьковского Губернского Экономического Сопещания. ГАХО, ф. 4807, д. 7, л.д. 93–94.
5. О промышленном налоге: постановление ВУЦИК и СНК УССР от 26 авг. 1921 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины. 1921. № 16. Ст. 476.
6. Про промисловий податок: постанова ВУЦВК від 15 берез. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень Робітниче-Селянського Уряду України. 1922. № 12. Ст. 213.
7. Расписание разрядов торговых предприятий: постановление ВУЦИК от 8 марта 1922 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. 1922. № 11. Ст. 187.
8. Положение о государственном промышленном налоге: постановление ВУЦИК от 14 февр. 1923 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1923. № 6. Ст. 109.
9. О понижении уравнильного сбора для торговых предприятий, увеличивающих свой товарооборот: постановление СНК СССР от 4 окт. 1924 г. Собрание Законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР. 1924. № 14. Ст. 150.
10. Рассказова Н.В. Предпринимательская деятельность в Пензенской губернии в годы НЭПа 1921–1927 гг.: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. Моск. пед. гос. ун-т / науч. рук. Е. Ф. Кривошеенкова. М., 2000. 205 с.
11. Гавриленко К.М. Законодательство о розничной торговле. М.: Изд. Центросоюза, 1926. 190 с.
12. О некоторых льготах для производства торговли: постановление ВЦИК и СНК СССР от 21 марта 1924 г. Собрание Законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР. 1924. № 45. Ст. 426.

13. Всеукраинский съезд Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (7; 1922; Харьков): стенограф. отчет. Харьков: Изд-во ВЦИК, 1922. 114 с.
14. Положение о государственном подоходно-поимущественном налоге: постановление ВУЦИК УССР от 3 янв. 1923 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1923. № 1. Ст. 4.
15. О принудительном размещении государственного 6-процентного выигрышного займа среди имущих слоев населения: постановление СНК УССР от 4 сент. 1923 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1923. № 14. Ст. 177.
16. Положение о государственном промысловом налоге: постановление ЦИК СССР от 29 окт. 1924 г. Собрание Законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР. 1924. № 20. Ст. 196.
17. Черниченко С.А. Законодательное регулирование частного предпринимательства в Украине в первые годы НЭПа (1921–1924 гг.). Проблеми законності: республік. міжвідом. наук. зб. Харків, 2008. Вип. 93. С. 24–31.
18. Тимчасове положення про внески з промислових та торговельних підприємств на культурно-освітню працю серед пролетаріату: постанова РНК УСРР від 17 берез. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень Робітниче-Селянського Уряду України. 1922. № 12. Ст. 217.
19. Об обложении процентным сбором в пользу голодающих торговых и промысловых свидетельств и переводных операций: постановление ВУЦИК УССР от 13 сент. 1921 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. 1921. № 17. Ст. 521.
20. О дополнительном обложении торговых и промышленных предприятий на проведение мероприятия по борьбе с последствиями голода: постановление ВУЦИК от 14 февр. 1923 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1923. № 5. Ст. 99.
21. Правила про промислове оподаткування виробництва предметів забаганки й торгівлі ними: постанова ВУЦВК від 15 берез. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень Робітниче-Селянського Уряду України. 1922. № 12. Ст. 210.
22. Про додаткове оподаткування торговельних та промислових підприємств для подання допомоги голодним: постанова ВУЦВК від 10 трав. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень Робітниче-Селянського Уряду України. 1922. № 22. Ст. 356.
23. Про особливий патентний збір за право торгівлі виробами тютюну: декрет РНК УСРР від 15 трав. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень Робітниче-Селянського Уряду України. 1922. № 23. Ст. 367.
24. Об уплате заведениями, производящими распивочную продажу вина и пива, особого патентного сбора, уставленного для мест розничной продажи табачных изделий: постановление ВУЦИК от 16 марта 1923 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1923. № 9. Ст. 170.
25. Об изменении ставок особого патентного сбора за продажу вина, пива и торговли табачными изделиями: постановление ВУЦИК от 2 мая 1923 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1923. № 14. Ст. 253.
26. О местном бюджете: постановление ВУЦИК от 16 авг. 1922 г. Собрание постановлений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. 1922. № 34. Ст. 534.
27. Лантух В.В. Становление и развитие торговли на Украине в 1921–1932 гг. Харьков: Основа, 1992. 191 с.
28. Инструкция о торговле: постановление СНК УССР от 27.06.1924 г. ЦГАВО, ф. 423, оп. 1, д. 78, л.д. 89–91.
29. Телеграмма Харьковского Губернского Экономического Сопещания. ГАХО, ф. 4807, д. 7, л.д. 93–94.
30. Положение о взимании налогов и сборов: постановление СНК УССР от 4 июля 1922 г. Собрание постановлений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. 1922. № 29. Ст. 449.

